

Nagy Zsolt – Wagner Péter

Az afganisztáni háború és az Obama-adminisztráció

Az Afganisztánnal foglalkozó műveknek különös aktualitást adnak napjaink hírei. A történelem legnagyobb embervadászatának eredményeként 2011. május elején Oszáma Bin Ládent likvidálta az Egyesült Államok egyik különleges műveleti egysége, ezzel egy fejezetét lezárva – és egy újat nyitva? – a terrorizmus elleni háborúnak. Szintén értesülhettünk arról, hogy az afganisztáni események kulcsfigurái új beosztásokban folytatják 2011 nyarától pályafutásukat. Leon Panetta volt CIA-főnök Robert Gates-et váltja a védelmi miniszteri székben, míg a hírszerzés új vezetője a jelenlegi afganisztáni parancsnok, David Petraeus tábornok lesz.

Bob Woodward *Obama's Wars* című új könyvével a 2001-ben kezdődött afganisztáni háború egyik kulcsfontosságú krónikásává vált. Krónikássá abban az értelemben, hogy az őt övező példátlan bizalomnak és évtizedekre visszanyúló kapcsolatrendszerének köszönhetően a mindenkori adminisztráció számára már-már talán zavarba ejtő részletességgel követi és dokumentálja a világ legerősebb hatalmának legbensőbb döntéshozatali lépéseit.

Az oknyomozó újságírás nemzetközi doyenjének számító szerző a Watergate-ügy leleplezőjeként vívott ki magának megkérdőjelezhetetlen és máig tartó tekintélyt. Munkái azonban nem csak az amerikai belpolitikai nagy kérdései körül forogtak, a külkapcsolatok alakításának washingtoni kulisszái mögé is szívesen kalauzolja el olvasóit. 1992-ben jelent meg a magyar nyelvre is lefordított *Parancsnokok* (The Commanders) című könyve, amely az

1990–1991-es öbölháború elindításának részleteit mutatta be. Ezzel együtt 2001-ig öt könyvet írt összesen, azóta másik ötöt. A mennyiségben tehát nincs jelentős eltérés, csak a választott témákban. Vagy azért, mert a Clinton-időszak külpolitikáját kevésbé találta érdekesnek, vagy azért, mert demokrata oldalon kevesebb kapcsolata volt, de az 1990-es években nem volt jellemző rá ez a krónikás jelleg. Úgy tűnik, mintha a 2001. szeptemberi terrortámadások utáni kül- és biztonságpolitikai aktivizálódás jótékonyan hatott volna a neves amerikai újságíró érdeklődésére.

Az *Obama háborúi* a 2002-ben megjelent *Bush at War* (magyarul *Bush háborúja*, 2003) című könyv – ha nem is egyenes, de egyértelmű – folytatásának tekinthető. A szeptember 11-i terrortámadásokra adott válaszlépésként az Egyesült Államok hadjáratot indított az al-Káida, és az azzal összefonódott afganisztáni tálib rendszer ellen. A Bush-adminisztráció döntésének nehézségeit, és körülményességében is meglepő gyorsaságát a szerző úgy tárta fel lényegében napról napra, hogy az olvasó szinte maga is a Fehér Ház egyik kényelmes bőrfotelében ülve lehetett részese a Nemzetbiztonsági Tanács üléseinek. A történet akkor 2002-ben, az iraki háború előestéjén ért véget, és Woodward következő három könyve már az iraki háborúra fókuszált. De tudjuk: az afganisztáni front élő, eleven sebbé vált mind az amerikai külpolitika, mind a nemzetközi közösség számára. Woodward most látta elérkezettnek az időt, hogy újra ehhez a témához nyúljon, és módszereiben, megközelítésé-

ben nagyon hasonló módon feltárja, hogy az Obama-kormányzat hogyan próbál úrrá lenni egy sokak által kilátástalannak ítélt háborún.

A könyv 2008 novemberétől 2010 júniusáig követi végig az eseményeket, nem egyetlen alappal. Woodward nagy figyelmet szentelt az Obama elnök körüli kül- és védelempolitikai stáb létrejöttének, az első, 2009. tavaszi 17 000+4 000 fős afganisztáni létszámemelés előkészítésének. Az elnök körüli stáb belső konfliktusait szemléletesen ábrázolja Obama nemzetbiztonsági tanácsadó-helyettesének, Thomas Donilonnak a példája, aki afgán törzsekhez hasonlította a különböző erőcentrumokat az elnök körül. Az egyik csoport Obama azon munkatársai, akikkel még chicagói időszaka alatt kezdett el együtt dolgozni, és a legbizalmasabb munkatársai voltak. Aztán ott voltak kommunikációs tanácsadói, akikkel a választást csinálta végig, nekik szinte döntő a szavuk abban, hogy mit mikor és hol mondhat az elnök, illetve minden politikai döntésnek az elnök népszerűségére gyakorolt hatását nézték. A harmadik „törzset” alkották azok, akik az elnökké választás után kerültek a stábhoz, elsősorban mint kül- és biztonságpolitikai tanácsadók. Ráadásul ott volt még a Pentagon és a Külügyminisztérium két erős és jó pozíciókkal rendelkező „törzse” is. Ezek a „törzsek” mind saját érdekekkel és szempontokkal rendelkeztek a külpolitikai kérdésekben, amelyeket rendkívül határozottan képviseltek. A bizalmatlanság gyakori volt a kezdetekben, főleg mikor arról volt szó, hogy kinek milyen hozzájárása van az elnökhöz. Egyszer előfordult, hogy James Jones nemzetbiztonsági tanácsadót David Axelrod, Obama jobb keze egyszerűen nem engedte be az elnökhöz.

Ezek az elnöki stábon belüli marakodások persze eltörpültek az Afganisztánnal kap-

csolatos problémák mellett. Az elnök a már említett első létszámemelés után szembe-sült azzal, hogy a Bush-kormánytól megörökölt, a saját kampányának középpontjába állított afganisztáni háború valóságos rémálom lesz, ahol a győzelem esélye minimális, a szövetségesek vonakodnak kivenni részüket a küzdelemből, az afgán kormányzat a fejlődés minimális jeleit mutatja csak, és az amerikai szövetségesnek tartott Pakisztán pedig kettős játékot űz.

Ráadásul Obama elnök és stábjá úgy érezte, kelepcebe csalta őket saját katonai vezetésük. Amikor az év elején az új amerikai elnök jóváhagyta a fegyveres erők által kért több mint húszezer fős létszámemelést, ezt abban a hitben tette, hogy a kormányzat részéről le van zárva az „Afganisztán-kérdés”, inentől kezdve a hadsereg megoldja a problémákat, hiszen a létszámemelést valamilyen stratégia, elképzelés jegyében kérték. Ez nem volt igaz.

Mindezeket felismerve Barack Obama elnök kénytelen szokatlan lépésekhez folyamodni. Tanácsadói szorgalmazására leváltotta az Afganisztánban állomásozó amerikai erők lassúnak és nehézkesnek tartott főparancsnokát, David McKiernant, és kinevezte helyére a pályafutása csúcán álló sztárkatonát, Stanely McChrystal tábornokot azzal a feladattal, hogy készítse egy olyan jelentést, amely világos mérleget von az akkori afgán helyzetről, és lefekteti, hogy mire van szüksége az új parancsnoknak a feladat megvalósításához.

A Pentagon 2009. augusztus 31-én kapta meg McChrystal tábornok jelentését. A könyv egyik legérdekesebb mozzanata az, amikor a szerző leírja, miként válhatott az egyébként szigorúan titkos minősítésű kormányzati dokumentum publikussá. Woodward itt egy pillanatra kilépve krónikás szerepből szakmai bevezetést ad ar-

ról, miként illik etikusan kiszivároztatni, lévén ő volt az, aki publikálta az anyagot. Persze mindehhez kellett a Legfelsőbb Bíróság 1971-ben született precedensteremtő döntése, mely nem tette lehetővé, hogy a kormányzat megakadályozza egy minősített dokumentum nyilvánosságra hozatalát, ha az a sajtó kezére került.

Tekintettel arra, hogy a jelentésben számos érzékeny pont volt, a Pentagon jogázaival és a tábornokkal napokon át folytatott alkudozás után végül is a szöveg némileg meghúzva, de még mindig jelentős újdonságokat szolgálva került be a *Washington Post*-ba, majd fel az internetre.

Az amerikai vezetés és Gates hadügyminiszter egyszerre volt megdöbbenve a jelentés tartalmától, és attól, hogy erről máris mindenki értesült. McChrystal tábornok nem kevesebb, mint 40 ezer újabb katonát kért a misszió céljainak eléréséhez (az eredeti dokumentum tudatosan kerülte a *siker* szó használatát). De akkor mire kértek korábban 21 ezer katonát?

A jelentés megjelenését követő három hónap eseményei a könyv majd felét foglalják el. Woodward innentől kezdve szinte napról napra követi az eseményeket, gyakran párhuzamosan, több szálon. A McChrystal-javaslattal az asztalán az amerikai elnöknek előbb-utóbb reagálnia kellett valamit a dokumentumban foglaltakra. Barack Obama élete addigi legnehezebb döntésére készült, s ennek megszületése a könyv legizgalmasabb része.

Egyrészt érdekes látni és követni, amint az amerikai adminisztráció vezetői, az elnök, az alelnök, a külügyminiszter, a védelmi miniszter, a titkosszolgálatok és a fegyveres erők vezetői egy szobában ülnek együtt, és hosszasan beszélgetnek, egyeztetnek, vagy ha kell, vitatkoznak egyetlen külpolitikai kérdéstről. Az amerikai elnök szörnyű dilemmában van. Kezében van a

McChrystal-jelentés, amelyből világos, hogy lépnie kell, döntenie kell, népszerűtlen döntést kell hoznia. Afganisztán egy mocsárnak tűnik, amelybe könnyen beleragadhat politikai karrierje.

A Pentagontól opciókat kér a további létszámemelésre. Amit ennek kapcsán láthatunk a könyvben, az a civil-katonai kapcsolatok bemutatásának iskolapéldája. A hadsereg hónapokon át minden kérés ellenére egyetlen opciót hajlandó felkínálni: újabb 40 ezer amerikai katona kell Afganisztánban. Papíron természetesen három opció van, egy 80 ezer fős vállalhatatlan emelés, a 40 ezer fős és egy 10 ezer fős emelés, amely csak az afgán erők képzésére koncentrált volna. Az Obama-adminisztráció számára McChrystal tábornok 2009. október nyolcadikán prezentálta a három lehetőséget. Innentől kezdve bár-hogy és akárhányszor kérte a fegyveres erők vezetését az elnöki stáb, hogy jöjjön elő valamilyen más alternatív verzióval, a válasz mindig ugyanez volt. Úgy tűnt, hogy a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnökével, Michael Mullen admirálissal az élen, minden érintett ezen a véleményen volt, David Petraeus tábornok, mint a Központi Parancsnokság (CentCom) parancsnoka, és természetesen McChrystal tábornok is, mint az afganisztáni nemzetközi és amerikai erők főparancsnoka.

A hadsereg kitaróan ellenállt minden kísérletnek, amely arra irányult, hogy a civil vezetés *politikai* szempontjait figyelembe vegye. Az elnöki stáb teljes megdöbbenésére az első tervekben még az szerepelt, hogy a csapatnövelés 2011-ben kezdődne, 2014-ig tartana, és a kivonás csak 2018-ban kezdődne el. Barack Obama hitetlenkedve kérdezte, hogy mégis hogyan képzelik a katonák, hogy a 2012-ben véget érő elnöki ciklusa végén több katona lesz Afganisztánban, mint amennyivel átvette a

háborút 2008-ban. Washingtonnak nyilvánvalóan olyan elképzelésekre volt szüksége, amelyek eredményt érnek el és politikailag vállalhatóak.

Obama elnök végső kétségbeesésében Biden alelnököt – aki erőteljesen érvelt a csapatnövelés ellen – és a vele dolgozó egyik ezredest kérte meg, hogy az ördög ügyvédjeként találjanak ki egy valóban alternatív verziót. Ez végül a *hibrid verzió* nevet kapta, tízezer katona és tízezer kiképző kiküldésével számolt. Miután a katonai vezetés értesült erről az újabb tervről, nem volt hajlandó azt érdemben megvizsgálni, mivel a parancsnoki lánc megkerülésével készült el. Az sem hatotta meg őket, hogy parancsnokuk, az amerikai elnök kérésére történt.

Mindezt azért érdekes ilyen részletesen bemutatni, mert igencsak meglepő szembeülni azzal, hogy a világ legerősebb országának elnökét nemcsak a jogállamiság, vagy a nemzetközi rendszer szereplői korlátozzák hatalmában, de az irányítása alatt álló fegyveres erők sem hajlandóak egykönnyen követni az akaratát. Ez adhatja magyarázatát a könyv címének is: mivel az iraki válság a rendezés irányában mozgott el, és a fő hadszíntér Afganisztán maradt, a többes számú *háborúk* szó sokkal inkább utalhat az elnök napi, saját stábjával folytatott küzdelmeire.

Obama és a vezérkar közötti huzavónának volt egy negatív kihatása is. Mivel ez a háttérben folyt, a közvélemény számára úgy tűnt, hogy az elnök képtelen dönteni, nem meri vállalni a kockázatot, gyenge. Ráadásul tábornokainak különböző nyilvános beszédei, nyilatkozatai, elszólásai mindig a 40 ezer fős létszámemelést emlegették egyetlen valódi opcióként. Az elnöki stáb, élén az elnökkel, valószínűleg minden ilyen hír hallatán őrgöngött, ugyanis kényesen igyekeztek ügyelni arra, hogy a

hadsereg ne tudja belekényszeríteni az elnököt egy olyan döntésbe, amelyet nem akar meghozni. A sajtó mint politikai eszköz nagyon is ki volt használva a belső viták befolyásolására, és meglepő módon ezzel a hadsereg felső vezetése tudatosan és profi módon élt is.

Végül – és ez a fegyveres erők feletti civil kontroll helyreállítása volt – Obama elnök képes volt a hadsereg ellenében, saját politikai szempontjait érvényesíteni. Ezek szerint a Fehér Ház 30 ezer katonával emelte meg saját erőinek létszámát (maximum plusz-mínusz tíz százalékkal lehetett eltérni), a Pentagonnak és a Külügyminisztériumnak pedig további tízezer főnyi erőt kell bevonni a szövetségesektől (*matching effort*). (A Bajnai-kormány ennek keretében ajánlott fel további 200 katonát 2009 decemberében.) Az elnök másik döntése az volt, hogy a katonai erők növelése mellett a diplomáciai erőfeszítéseket és az amerikai Külügyminisztérium helyszíni munkatársainak létszámát is emelni kell, végül pedig az amerikai erőknek sokkal gyorsabban kell felvonulniuk a hadszíntérre (2011 helyett már 2010-ben), és a csapatcsökkentést 2011 júliusában el kell kezdeni.

Petreaues tábornoknak mint a hadszíntérért felelős Központi Parancsnokság vezetőjének nem volt más választása, mint alkalmazkodni. Mint Woodward bemutatja, a döntés hallatán a tábornok felhívta a floridai Tampában dolgozó törzsét, és nagy sóhajtás után megkérte a logisztikáért felelős helyettesét, hogy lássanak hozzá az új tervek kidolgozásához.

Miután a döntés megszületett, már csak be kellett jelenteni és végrehajtani. A könyv hátralevő része a 2009. december 6-i bejelentéstől 2010 nyaráig követi az eseményeket. Woodward még néhány új részlettel szolgál benne McChrystal tábor-

nok 2010. júliusi felmentetéséről (miután dehonesztálóan nyilatkozott a *Rolling Stone* magazinnak saját elnökéről és stábjáról) és Petraeus tábornok kinevezéséről.

Az iraki háború megfordításában hírnevet szerzett tábornok valami olyasmire vállalkozott, amit előtte kevesen tettek meg. A ranglétrán egyet visszalépve, átvette saját beosztottjának a pozícióját (mint ISAF-parancsnok), és Irak után megint egy olyan országban próbál meg eredményt elérni, amelyről a világ közvéleménye és számos ország vezetése lelke legmélyén már lemondott.

2011 közepén Afganisztánban a megígért extra erők – amerikaiak és szövetségesek – már rég megérkeztek. A mintegy negyvenezernyi új katona jelenléte mindenhol érezteti a hatását, ám a várt eredmények egyelőre alig láthatóak. 2010 nyara óta amerikai és német katonák vannak jelen a magyar PRT felelősségi területén, Baglán tartományban is. A sok és intenzív harc miatt a koalíció, az ellenzék és a lakosság oldalán is a legtöbb volt az áldozat 2001 óta. Eredmények mindenhol vannak, de a fejlődés érezhető finom jeleiben kevesen mernek hinni. A tálib vezetés egyelőre nem akar egyezkedni, az afgán kormány nem teljesít jobban, mint egy évvel ezelőtt, Pakisztán hozzáállása a konfliktushoz még Oszáma bin Láden halálával sem változott érdemben.

Közeleg 2011 júliusa, az amerikai csapatcsökkentés kezdete. A híreket olvasva az embernek az a furcsa érzése, hogy a történelem ismétli önmagát, és az amerikai civil-katonai kapcsolatok – vagy inkább konfliktusok – újabb felvonása következik. Ismét a hadsereg által az elnöknek prezentált narratívákról hallani az elnöki stáb környékéről. Ismét vitát látni arról, hogy mit tart helyesnek a vezérkar, és mit tart fontosnak az adminisztráció. Előbbi igényt

tartana a hadszíntéren található harcoló alakulatokra, és a létszámcsökkentést jelképesen indítaná el minimális erőkkkel, elsősorban nem harcoló csapatokkal. Az elnök körüli tanácsadók valódi, tartalommal bíró csökkentést akarnak harcoló alakulatok kivonásával, ha kell, többezres létszámban, Joe Biden szavaival olyan sebesen, ahogy a létszámemelés történt. A *Washington Post* szerint David Petraeus tábornok még nem hozta meg saját döntését, de Obama elnök számára több opciót fog kínálni.

Miután a cikk úgy folytatódik, hogy a lap forrásai szerint három opció lesz, egy minimális egy közepes és egy jelentős (akár 5000 fős) csökkentés, az embernek *déjà vu* érzése van. Ismét ugyanott tartunk talán, hogy az elnöknek választania kell, de a hadsereg már nyilvánvalóvá tette a terveit, és kiszivárogtatással igyekszik nyomást gyakorolni a politikai vezetésre?

Woodward egyelőre utolsó könyvének több nyilvánvaló értéke van. Egyrészt – az amerikai újságírás fénykorát idéző módon – sokadszorra nyerünk bepillantást az amerikai kormányzati munka, a döntéshozatali mechanizmusok kulisszatitkaiba. Persze azt hozzátehetjük, hogy amíg régen izzadságos munkával összerakott, inkognitójukra kínosan ügyelő és név nélkül nyilatkozó bennfentesek nyilatkozatai alapján születtek ezek a könyvek, ma már a megbecsülés, a sikk jele, ha valaki nyilatkozhat a veterán újságírónak.

Másrészt a könyvben leírt tények már nagyrészt ismertek voltak korábban, a nagy újdonság a narratíva, az elnöki stáb belső viszonyai és az elnök szerepe a döntések meghozatalában. Mégis, az oknyomozás izgalmain túl olyan tényezők is nagy hangsúlyt kapnak, mint a vietnami és iraki háborúk negatív pszichózisától való folyamatos félelem vagy Pakisztán

fontossága az afganisztáni események befolyásolásában. Vagyis átfogó, tabló-szerű képet kap az olvasó a közép-ázsiai művelet összes nehézségéről és kihívásáról is.

A könyv külön értéke, rejtett erőssége a fegyveres erők civil kontrolljának megjelenítése. Nem hisszük, hogy ez Woodward fejében járt, amikor megírta könyvét, így aztán inkább öntudatlanul válhat tanulságos olvasmánnyá nemcsak az Afganisztán vagy az amerikai külpolitika iránt érdeklődőknek, hanem azoknak is, akik valamilyen módon érintettek a magyar biztonság- és védelempolitika kérdéseiben.

Woodwardnak az afganisztáni beavatkozásról szóló mindkét könyvében az Egyesült Államok vezetői arra az alapkérdésre keresték megfeszítetten a választ, hogy mik a célok, és mik az amerikai érdekek a közép-ázsiai országban. A kialakított stratégiákat rendszeresen módosítani kellett az újabb és újabb kihívások tükrében. Az a jövő zenéje, hogy lesz-e még olyan tartós az amerikai jelenlét Afganisztánban, hogy az Woodwardnak egy újabb könyv megírásához municiót szolgáltatson.

(Bob Woodward: Obama's Wars. New York, 2010, Simon & Schuster, 441 o.) ■